

Jevgenij Paščenko

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet, Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za ukrajinski jezik i književnost

OSNOVNE ETAPE NASTANKA HRVATSKE UKRAJINISTIKE U 19. STOLJEĆU

UDK

Pregledni rad

Cilj rada je uočiti osnovne tendencije, etape u formiranju hrvatske ukrajinistike kao slavističke grane. Metodološki je praćen problem slavizma u hrvatskoj književnosti u njegovom ambivalentnom izražaju – od zaokupljenosti mitskom vizijom slavenstva do afirmiranja slavenske problematike koja je vodila i prema ukrajinistici. Ukazano je na problem terminologije u obilježavanju zemlje koja je prebivala u koloniziranom statusu. Bez obzira na poteškoće vanjskoga i unutarnjega sadržaja hrvatska ukrajinistika postupno se formirala adekvatno etapama razvoja književnosti i njene povijesti u objema sredinama.

Ključne riječi: slavizam, Ukrajina, ukrajinski jezik, ukrajinistika, Tasras Ševčenko, Gogolj, Marko Vovčok, August Harambašić

Pređočena tema povezana je s projektom *Ukrajnistika u Hrvatskoj* kao djela međunarodnog projekta *Inozemna ukrajnistika*, ostvarivanog Međunarodnom asocijacijom ukrajnista sa sjedištem na akademskim institucijama u Kijevu. Nužnost retrospektiranja postupnoga nastanka hrvatske ukrajnistike je motivirana ne samo odsustvom takvog prikaza koji bi nadopunjavao već postojeće uratke nastanka i razvoja ukrajnistike u drugim zemljama već je vezan i za povijest hrvatske slavistike.

Razdoblje 19. stoljeća je obilježeno politikom imperijskih državnosti što se neposredno odrazilo na slavenskim prostorima. U slučaju Ukrajine – kao neposredna podjela zemlje između dva carstva – Ruskog (Rosijskog) i Austro-ugarskog. Priroda imperijske ideologije je izražavana u izričitoj konstanti – denacionalizatorskim stavom prema drugim narodima. Ukrajina je tijekom 19. stoljeća bila suočena s konkretnom realnošću – antiukrajinizmom koji se najviše izražavao u podruskoj Ukrajini ali imao je mjesto i na zemljama u sklopu Austrijskoga carstva. Nacionalni razvoj je bio obilježen problemom dokazivanja prava na nacionalni identitet, što se neposredno odražavalo i na stanju filoloških znanosti. Međutim, slavistika je neposredno uključivala se u problem slavizma, odnosno u mitsku predodžbu o slavenstvu. Vizija slavenskoga svijeta je već od početka 19. stoljeća doživljavala u slavenskim zemljama svojevrsan preporod poznat kao romantičarski slavizam. Prema svojoj prirodi on je imao ambivalentan sadržaj: pozitivan – najprije pojačanim interesom prema slavenstvu što je vodilo prema postupnom formiranju, razvoju slavistike. Negativnim je bilo zamaglivanje predodžbi o nacionalnom identitetu pojedinih naroda što je bilo prouzrokovano mitskom vizijom slavenstva kao ujedinjene harmonijskim odnosima homogene zajednice. Sve su te osobine romantičarskoga slavizma općeslavenskoga karaktera, obilježene i nacionalnom specifičkom odražavali se i na hrvatskoj slavistici.

Prema osnovnim idejnim, kulturnim karakteristikama možemo izdvojiti nekoliko glavnih razdoblja u razvoju slavistike pa tako i ukrajnistike u Hrvatskoj. Prvo bi obuhvaćalo razdoblje nacionalnoga preporoda – do sredine 19. stoljeća. Drugo se odnosi na 60-te godine, sve do kraja stoljeća kada je realizam postupao obuhvaćao književnost. Treće bi se odnosilo na razdoblje od kraja 19. – do početka 20. stoljeća i obilježeno kulturom moderne. Razvoj filoloških znanosti, pa tako i slavistike se odvijao u okolnostima složenih političkih, duhovnih, intelektualnih traganja. Glede duhovnog, kulturnog stanja u Ukrajini, njen je razvitak tijekom 19. st. bio sputavan koloniziranim statusom što je sprječavalo dinamiku kulturnog razvoja i adekvatnu percepciju njene kulturu u drugim nacionalnim sredinama. Poseban je problem predstavljalo stanje s nacionalnom terminologijom, nazivom zemlje koja je u 19. stoljeću pređočavana kroz prizmu ili ruskoga stava prema narodu, dakle – Malorusija, Jugo-zapadna Rus' ili u podaustrijskoj – s dominacijom regionalnih naziva – Galicija, Volynj, Bukovyna ili Rutenija. Ne manje problematičnim bilo je stanje jezika i njegov naziv. Ukrajinski je književni jezik prebivao u fazi normatiziranja, uobličavanja u književnoj formi od pređočavanja bogatstva pučkoga jezika

(spjev *Enejida* Ivana Kotljarevskog 1798, 1809), u težnji prema estetskom izražaju (zbirka *Kobzar* Tarasa Ševčenka, 1840) ili odricanja od nacionalnog jezika, obraćanja ruskome ali s naglašenom ukrajinskom temom, odnosno kritikom ruske stvarnosti (Gogolj).

Hrvatski Narodni preporod kao prva etapa u nastanku ukrajinistike je vezan upravo za nacionalno identificiranje drugih slavenskih naroda. U tome kontekstu dolazi do uspostave neposrednih kontakata gdje je s ukrajinske strane značajnu ulogu odigrala *Harkivs'ka filološka škola*, prva znanstvena lingvistička škola na prostoru Ruskog (Rosijskog) imperija. Predstavnici te škole su uspostavljali kontakte s hrvatskim preporoditeljima koji su imali mogućnost saznati o usmenoj književnosti, zatim su upoznavali jezikoslovnu i književnu informaciju. Potonju su predstavljali dva velika Ukrajinca – Gogolj i Ševčenko.¹ Prve su recepcije Gogolja s njegovom prozom o Ukrajini su obilježene doživljavanjem ga kao ukrajinskog pisca.² U takvome definiranju svoju ulogu su odigrali i kontakti s drugim kulturama gdje se moglo više znati o Ukrajini i odakle se prenosila o njoj informacija. Jedan od izvora koji će permanentno pratiti nastanak hrvatske ukrajinistike je njemački. Kako se pretpostavlja, iz tih izvora su *Ilirske Narodne* novine (1838, br. 55, str. 220) pisale da je Gogolj – “Rusin ili Malorus”.³ U zapadnoj Ukrajini (Galiciji i Zakarpaću) odvija se dalji razvoj filologije gdje pored s leksikografskim izražajima nastaje znanstveno zanimanje za ukrajinski jezik što prezentiraju ukrajinski intelektualci poznati kao *Rus'ka Trijča*. Umjesto crkvenoslavenskog u književnosti se uvodi ukrajinski jezik, nastaju priručnici ukrajinskog u kao radovi preporoditelja I. Vagylevyča (1845), O. Levyc'kogo (1849), J. Golovac'kogo (1849).

U razdoblju 40-h godina 19. stoljeća i ukrajinski i hrvatski pregaoci suočavaju se s imperijskim otporom vlastitim težnjama prema neovisnosti, što se izražava i u političkoj formi. U Ukrajini nastaje prva politička udruga Kyrulo-Mefodijiv'ske tovarystvo (bratstvo). Članovi te tajne političke nacionalno-rodoljubne organizacije postavljali su problem nacionalne neovisnosti Ukrajine. U Hrvatskoj su spoznavali za teški kolonizirani položaj Ukrajine.⁴ Postupno oslobađanje od mitologiziranog slavizma kao predodžbe o uzajamnim odnosima među Slavenima kao nužno dobronamjernim, opaža se u prvoj polovici 19. stoljeća gdje je slika Ukrajine, najprije kozaštva uklapa se u predodžbe o slavenskom demokratizmu. U takvom predočavanju Ukrajine su značajnu ulogu odigrali istaknuti predstavnici hrvatske društvene misli kao Kukuljević-Sakcinski, Demeter i drugi.⁵ U ozračju buđenja iz mito-

¹ O tome: Paščenko, Jevgenij, “Gogoljevo ukrajinsko zaleđe”, *Forum*, 2009, br. 10-12, str. 1498-1521.

² Flaker, Aleksandar. “Ukrajinska književnost u Hrvatskoj. Bilješke uz građu iz XIX stoljeća”, u: *Hrvatska/Ukrajina. Kulturne veze od Jadrana do Dnjepra. Dvojezično hrvatsko-ukrajinsko izdanje. Priručnik Eugen Paščenko*, Zagreb: Most, 1996, str. 85-100.

³ Usp.: Užarević, Josip. “Nikola Gogol' u hrvatskoj rusistici”, *Forum*, 2009, br. 10-12, str. 1442. Badić, Josip. *Rusko hrvatske književne studije*, Zagreb: Liber, 1972, str. 228.

⁴ Flaker Aleksandar., isto, str. 86

⁵ Flaker, Aleksandar, *Književne poredbe*, Zagreb, 1968, str. 52. Isti: “Ukrajinska književnost u Hrvatskoj”, u: *Hrvatska/Ukrajina. Kulturne veze od Jadrana do Dnjepra*, str. 86.

loške vizije slavenstva kristalizira se i predodžba o ukrajinskoj naciji koju hrvatski pisci prepoznaju ne kao dio velikoruske nacije, već kao drukčiji narod i koju su preporoditelji pozdravljali. Kulminacijom takvoga doživljavanja nastupa Preradovićeve pjesma-poruka *Rusinom* objavljena 1850. u Vrazovom *Kolu*. Predodžba o Ukrajini u razdoblju prelaska u drugu polovicu 19. stoljeća obilježena je stilskim osobinama književnosti gdje romantičarska tradicija još uvijek jaka. Na temelju izvora iz preporodnoga razdoblja, Ukrajina kod hrvatskih pisaca uobličava se kroz spoznaju o usmenoj književnosti a također kroz ukrajinske pripovijetke Gogolja koji u hrvatsku književnu svijest ulazi prije svega kao autor "maloruskih" ili "rusinskih" pripovijesti.⁶

Razdoblje preporoda je stvorilo svojevrsan temelj za predodžbu o Ukrajincima kao jednome od slavenskih naroda a njihova je politička sudbina doživljavana kao ona koja je bliska hrvatskom narodu. Mada neposredno filoloških radova na ukrajinsku temu još nije bilo, to razdoblje davalo poticaja za dalje identificiranje Ukrajine u narednim periodima razvoja hrvatske književnosti.

U drugoj polovici 19. stoljeća, od 60-tih godina počinje prevođenje neposredno s ukrajinskog jezika, što podudara se s postupnim prelaskom od romantizma prema realizmu. Takav prijelaz se odrazio i na određenim oslobođanjima od romantičarske vizije slavenstva u čemu je svoj doprinos dao August Šenoa, zatim i drugi hrvatski pregaoci, posebice iz Matice hrvatske. Ukrajina se doživljavala kao zemlja koja je suočena s denacionaliziranjem od strane upravo slavenskog, točnije ruskog središta. Simboličan je značaj imao i prvi ne samo u Hrvatskoj već i na cijelome prostoru jugo-istočne Europe prijevod poezije Tarasa Ševčenka. Prvi prevoditelj je bio August Šenoa koji je 1863. objavio prijevod pjesme *Rasuta mogila* (Rozryta mogyla).⁷ S tim je prijevodom započeta tradicija predstavljanja Ukrajine kroz stvaralaštvo Tarasa Ševčenka što neprekidno prate razvoj hrvatske ukrajinistike i formira fundus koji nazivamo hrvatskom ševčenkianom.⁸ Prva prevedena pjesma Ševčenka predstavljala je alegorično uobličavanje nacionalne tragedije Ukrajine čije se duhovne vrijednosti oslikane su kao objekt pljačke i ponižavanja. Taj prijevod se kronološki podudara sa službenom zabranom 1863. od strane ruske žandarmerije (takozvani ukaz ministra unutarnjih poslova Valujeva) ukrajinskog jezika s negiranjem njegovog postojanja kao takvog što je predstavljalo nastavak politike ruskoga carizma službenih represija prema jeziku jednoga slavenskog naroda.⁹

Ukrajinska književnosti se doživljavala kao slika o narodu, koji je bio blizak hrvatskoj pučkoj sredini – tako je doživljavano stvaralaštvo predstavnice ukrajinskog realizma Marka Vovčoka. Njene su pripovijetke prevedene u Hrvatskoj od kraja 1860-ih i nadalje su formirale sliku o ukrajinskom pučkom životu kao srod-

⁶ Flaker, Aleksandar, "Ukrajinska književnost u Hrvatskoj", str. 88

⁷ Taras Ševčenko. "Rasuta mogila". Naše gore list, Zagreb, (3), 1863, br. 32, str. 249.

⁸ *Hrvatska ševčenkiana*. Priredio Jevgenij Paščenko. Zagreb, 2011.

⁹ Više o tome: Paščenko, Jevgenij. *Ukrajinsko-hrvatske književne poredbe*, str. 13-48.

nom hrvatskome. Zbog zabrane ukrajinskog jezika Marko Vovčok je prestala pisati na ukrajinskom kojim je predstavljala visoku razinu književnog jezika započetog već Ševčenkom.

Postupno, u hrvatskoj društvenoj misli jača predodžba o panslavizmu kao panrusizmu što ponovno upućuje na stanje u podruskoj Ukrajini. U tome je indikativan tekst Danila Medića o panslavizmu.¹⁰ Autor u nizu publikacija kritizira opterećenost Narodne stranke idealiziranom predodžbom o Rusiji. Kao svjedočenja istinske prirode ruskoga panslavizma upućuje se na rusku politiku prema Poljskoj i Ukrajini. Osnivanje 1874. modernog sveučilišta u Zagrebu podudaralo se s novim restrikcijama ruskoga carizma protiv ukrajinske nacionalne osebnosti što se negativno odražavalo na mogućnostima razvoja ukrajinistike u zemlji te inozemstvu. Osim političkih faktora koji su objektivno kočili upoznavanje ukrajinske građe, u hrvatskoj društvenoj, političkoj misli i nadalje je bio vidljiva ideologema slavizma – više kao deklarativna pojava nego znanstveni pristup. Upravo na to je upozoravao August Šenoa, upućujući na površinski stav glede percepcije slavenskih naroda, temi koja se počesto zamagljivala deklarativnim izjavama o “velikom Slavenstvu”. Pisac je upozoravao na nužnost znanstvenog pristupa slavistici, konstatirajući da “Gotovo na prste može izbrojiti ljude, koji su malo zavirili u slavensku književnost...”¹¹

Naredno desetljeće, dakle osamdesete godine obilježene su aktivnošću pravaštva s njegovim proslavenskim idealima što donosi novi val zanimanja za Ukrajinu. To se događa kada u podruskoj Ukrajini ne smanjuju se restrikcije prema ukrajinskom jeziku. Međutim, s hrvatske strane već na 70-te godine pada dinamiziranje prevodilačke djelatnosti. Od početka 70-ih i sve do kraja stoljeća nastaju prijevodi, proširuje se fundus spoznaje o ukrajinskoj književnosti koji se nadopunjuje novim prijevodima. Središnja osoba nacionalnog identificiranja Ukrajine je Taras Ševčenko, objavljenim prijevodom kojeg od 1871. počinje svoju ukrajinističku djelatnost August Harambašić.¹² U prozi i dalje se prevodi Marko Vovčok koja dobiva niz znanstvenih interpretiranja u hrvatskoj filologiji. Na 80-te godine pada uspon u prevođenja Ševčenka u Hrvatskoj kada je 1887. Matica hrvatska objavljuje knjigu Harambašićevog prijevoda ukrajinskog klasika.¹³ Bila je to prva i dugo jedina knjiga prijevoda ukrajinskog pjesnika na prostoru Jugo-istočne Europe. Uvod, uporaba naziva Ukrajina, Ukrajinci, izbor djela u kojima su predočene velike forme – epski spjevovi – sve to je svjedočilo o razini, dosezanjima hrvatske ukrajinistike. U prozi, osim spomenute spisateljice Marka Vovčoka pojavljuju se prijevodi predstavnika književnosti iz Zapadne Ukrajine – prozaista Jurja Fed’kovyča. I u filologiji se pojav-

---

¹⁰ Medic, Danilo, “Der Panslavismus”, XII, Agramer Zeitung, 71, vom. 27.III.1873.

¹¹ Šenoa, August, “Stolica slavenskih jezika i književnosti na Hrvatskom sveučilištu”, Vijenac, Zagreb, 1878, str. 648.

¹² Ševčenko, Taras, “Kozračka sreća. Prijevod Augusta Harambašića”, Vijenac, Zagreb, 1871, br. 2, str. 24-25.

¹³ Ševčenko, Taras, “Pjesničke pripovijesti. Prijevod i uvod Augusta Harambašića”, Zagreb: Matica hrvatska, 1887.

ljuju težnje dati uvid u ukrajinsku kulturu od usmene književnosti do klasika gdje ponajviše pozornosti se posvećuje Tarasu Ševčenku. Vladimir Kovačević, autor jednog od prvih takvih pokušaja prikazati ukrajinsku književnost koristi svi nazivi za Ukrajinu koji su rabljeni u ruskoj službenoj terminologiji – *južna Rusija, Malorusi*, ali u isto vrijeme autor očigledno zauzimajući pomirbeni stav kao u neku ruku refleks hrvatskog slavizma u njegovom tadašnjem izražaju, zajedno sa spomenutim nazivima iz ruskog vokabulara, napominje da se radi o *obitavaocima hvaljene i toliko puta opjevane Ukrajine*.¹⁴ U sličnome je duhu doživljavao Ukrajinu Franjo Rački koji je nizom publikacija *Putne uspomene po Rusiji* objavljenih u *Vijencu* govori o svome boravku uglavnom u Ukrajini ali predočavanoj kao Rusija. Upravo je prenosio sliku kolonizirane Rusijom Ukrajine gdje Ukrajinci, nazivani ovdje Malorusima predočeni samo usput, kao dio ruskoga prostora, dakle slavenskoga. Putopisac ne izražava nekih kritičkih stavova prema takvoj politici što na svoj način reflektira i percepciju Rusije u određenim segmentima tadašnjeg hrvatskog intelektualnog društva.¹⁵ Ipak, aktivnost Augusta Harambašića koji je pružao uvid u ukrajinsku tematiku doprinosila širem shvaćanju ukrajinske književnosti. Odjeci na Harambašićeve prijevode svjedoče o zainteresiranosti hrvatske književne kritike za tu književnost u predočavanju koje najviše zaslužan August Harambašić. On nastupa kao svojevrstan predstavnik hrvatske ukrajinistike od 80-h godina do kraja stoljeća.

Tijekom 90-ih godina ruska politika prema Ukrajini se ne mijenja, opet se nižu zabrane ukrajinskog u različitim sferama društva i kulturnoga života. U Hrvatskoj se nastavljaju objavljivati prijevodi pjesništva Tarasa Ševčenka. Osim niza novih prijevoda Ševčenkovljevog pjesništva u čemu je Harambašić napravio izuzetan posao, on se zanima i za prozu. U njegovom prijevodu izlazi knjiga pripovjedaka od Marka Vovčoka. Književna je kritika pratila prevođenje što je također odigravalo svoju ulogu u stvaranju građe za ukrajinistiku. Ona je predstavljala stvaralaštvo neposredno ukrajinskogovornih autora – Ševčenka iz romantizma, Marka Vovčoka iz realizma istočne Ukrajine te Jurij Fed'kovyča – iz zapadne. Također i Gogolj s njegovom prozom o Ukrajini se doživljavao kao Ukrajinac, odnosno spisatelj ukrajinske duhovnosti. Upravo takvim ga prikazuje Matoš: *Maloruska je duša zbog sličnosti udesa i narodnih običaja slična našoj. I tako nije čudo, te se Gogolj, taj kristal ukrajinske duhovnosti, tako duboko uvriježio u našu dušu. Nešto nam je straniji opisujući velikoruske prilike, ali čim stane da crta svoju Ukrajinu, postaje nam tako razumljiv kao kakav stariji naš pisac*.¹⁶ Koliko je blizak Gogolj hrvatskoj književnosti upravo slikama iz ukrajinskog pučkog života potvrđuje na primjeru moderne njen predstavnik Vladimir Nazor koji u *Boškarini* predočava neke scene iz istarskog pučkoga života povodeći se i scenama iz Gogoljevih ukrajinskih pripovijetki.¹⁷

¹⁴ Kovačević, Vladimir, "Književni preporod Malorusa. Književno-povijesna crta", Zvonimir, 1886, str.185.

¹⁵ Rački, Franjo, "Putne uspomene o Rusiji", Vijenac, 1886, 18. str. 283-284.

¹⁶ Matoš, Antun Gustav. *Luminacija na selu*, 1896. Isti, *Kritike*, Zagreb, 1940. str. 12. Flaker, Aleksandar, "Ukrajinska književnost u Hrvatskoj", str. 88.

¹⁷ O tome sam pisao: *Ukrajinsko-hrvatske književne poredbe*, str. 161-162.

Hrvatski pisci modrene su doživljavali Ukrajinu kroz njenu književnu klasiku – od romantizma do realizma, što predočava opću sliku, recepciju Ukrajine, njenu kulturu, viziju nacionalnoga identiteta u moderno doba. Ona se doživljavala uglavnom kroz romantičarsku književnost. Takvo zakašnjenje, odnosno zanimanje za ukrajinsku klasiku bilo je u neku ruku karakteristično i za neke druge pisce, na primjer za Gogolja koji je upravo s godinama staje sve popularniji, ponovno doživlavan u Hrvatskoj kao i u cijelome svijetu.¹⁸ Međutim, ukrajinska moderna u ovome razdoblju manje poznata. Već je Flaker opazio da u razdoblju moderne hrvatska književnost svoje modele tražila negdje drugdje. Na takav način, ostala je izvan pozornosti ukrajinska književnost prezentirana piscima 70-90-ih godina XIX st. kao Ivan Franko, Les'a Ukrajinka a zatim i predstavnici ukrajinske moderne.¹⁹

Ukrajinska je filologija, bez obzira na podređeni položaj težila i uspijevala dosegnuti vidljivih učinaka. Međutim, imperijska ideologija odražavala se i na slavistici. Svojevrsnim uobličavanjem stavova hrvatske slavistike prema ukrajinskom pitanju bilo je stajalište Vatroslava Jagića. Istaknuti slavist europskoga glasa je u krug svojih interesa uključivao i ukrajinsku problematiku. Osobno je kontaktirao s ukrajinskim znanstvenicima iz podruske te podaustrijske Ukrajine. U ostavštini Jagića postoji rukopis nezavršenog rada na ruskom *Maloruski jazyk* kojim je on latio se posla predstaviti taj jezik.²⁰ Takvom djelatnošću on je dopriniosio uvođenju ukrajinske informacije u slavistički proces. Međutim, kao politički čovjek Jagić je bio suzdržan glede ideje ukrajinske neovisnosti što je bilo izazvano njegovim uvjerenjima o opasnosti za slavenstvo germanskih utjecaja što se izražavalo i u konfrontiranju istočne i zapadne slavistike na rubu kojih on je prebivao. Jagić je podržavao osebjnost ukrajinske kulture, ali je smatrao da bi tendencije prema osamostaljivanju koje su sve više izražavali ukrajinski pregaoci mogli naštetiti slavenstvu u sudaranju slavenskog i germanskog svijeta. Karakteristično je da veliki slavist nije podržao onih ruskih akademika koji su 1905. bili na strani priznanja ukrajinskog jezika. Jagić je u ovome slučaju predstavljao tendenciju obilježenu ruskim utjecajima pod kojima je on prebivao po nekim pitanjima. Međutim, Jagićeva stajališta nisu bila dominirajuća, postojale i druge vizije u hrvatskoj slavistici koja je od početka XX st. ulazila u novo razdoblje upoznavanja ukrajinske problematike.

Na temelju predočenog možemo zaključiti da je ukrajinska tema u hrvatskoj filologiji i književnosti 19. stoljeća bila uvijek nazočna u svim etapama njihovog razvoja. U recepciji ukrajinske građe su odigrali svoju ulogu vanjski i unutarnji faktori. S obzirom na podređeni status Ukrajine²¹ (zemlja je bila podijeljena između dvije monarhije koje su, posebice pod ruskim carizmom provodile kolonijalnu politiku) tijekom 19. stoljeća razvoj ukrajinistike neposredno u zemlji suočavao se s

---

¹⁸ Vidi: Užarević, Josip, "Nikolaj Gogol' u hrvatskoj rusistici", str. 1441.

¹⁹ Flaker, Aleksandar, "Ukrajinska književnost u Hrvatskoj", str. 99-100.

²⁰ Jagić, Vatroslav, *Maloruski jazyk*. Rukopis. R 4535. Nacionalna sveučilišna knjižnica, Zagreb, 65 str.

²¹ O tome: Paščenko, Jevgenij, *Slavist i imperiji. Vatroslav Jagić između Galicije, Malorusije i Ukrajine*, Zagreb, 2010.

realnim poteškoćama, represivnom politikom kao izrazom imperijskog stava prema ne ruskim narodima, posebice jezicima. Ipak, bez obzira na poteškoće u uspostavi neposrednih kontakata s ukrajinskim središtima filologije, one su se razvijale. Svako razdoblje književnog, kulturnog, filološkog razvoja u hrvatskom društvu je na svoj način obilježeno osmišljavanjem Ukrajine. Tijekom 19. stoljeća mogu se vidjeti dvije dominantne linije: jedna je vezana za hrvatski slavizam u kojem je izražena mitska predodžba o slavenstvu kao nekom nužnom zajedništvu. Druga predstavlja oslobađanje od idealiziranja slavenstva kao neke harmonije i predočava prirodu međuslavenskih odnosa, daleko ne harmonijskih. I u jednom, i u drugom slučaju ukrajinska problematika je nazočna odigravajući svoju ulogu u razvoju hrvatske društvene misli, obogaćivanju slavenske odnosno hrvatske filologije.

Slika Ukrajine, sve do kraja 19. stoljeća formira se na prijevodima djela iz epohe romantizma i realizma što predočava lik Ukrajine kao jedne slavenske kulture, bogate junačkom prošlošću, bliske hrvatskome pučkom životu – prikazivanjem sela, pučke mentalnosti prepoznanih hrvatskim intelektualcima kao mentalno, duhovno bliskim hrvatskoj pučkoj kulturi. U terminološkom leksikonu hrvatske ukrajinistike tijekom 19. stoljeća rabljeni su nazivi od autentičnih iz Ukrajine – *rusinska*, *rus'ka* književnost i jezik – u zapadnoj ili istočnoj Ukrajini (upravo kao rusinski pisac predstavljan je i Gogolj) do ruske velikodržavne terminologije kao *Malorusi*, *maloruski* jezik, književnost koju su bili primorani koristiti i neposredno ukrajinski pisci ili filolozi koji su mogli objavljivati samo na ruskom. U isto je vrijeme u hrvatskoj slavistici, kao izraz nastanka ukrajinistike postupno je ustvrđivao se i nazivlje *Ukrajina*, *ukrajinski* jezik, *Ukrajinci* kojima je od Tarasa Ševčenka i nadalje izražavao se antiimperijski diskurs. Hrvatska je slavistika ovisno o različitim političkim, idejnim orijentacijama koristila ili rusku terminologiju priznavajući uz to i ukrajinski nazivi (V. Jagić, V. Kovačević, F. Rački) ili pak težila prema autentičnom predočavanju Ukrajine kroz njen prihvaćeni naziv kao Ukrajina Ukrajinci (A. Šenoa, A. Harambašić, A. G. Matoš). U tome su se izražavale i unutarnje proturječnosti u hrvatskom društvu ali i sudbine ukrajinistike koja je ne samo u Hrvatskoj već i u drugim nacionalnim sredinama suočavala se sa sličnim poteškoćama nacionalnog identificiranja Ukrajine.

Bez obzira na predočene probleme, u hrvatskoj kulturnoj, književnoj misli, u filologiji tijekom 19. stoljeća dosegnuto je značajnih rezultata gdje prvo kod Hrvata prevođenje pjesništva Tarasa Ševčenka neposredno s **ukrajinskog** jezika (1863) kao i prvo objavljivanje samostalne knjige prijevoda ukrajinskog pjesnika (1887) bilo je i prvim na prostoru jugoistočne Europe objavljivanjem samostalne knjige prijevoda Ševčenka. Sve to daje mogućnost zaključiti da hrvatska kulturna javnost tijekom 19. stoljeća, obilježenog imperijskim ozračjem u kojem su prebivala dva slavenska naroda, dosegla značajnih za svoje vrijeme rezultata. Bio je stvoren temelj buduće ukrajinistike 20. stoljeća.

Popis literature

- Badalić, Josip. *Rusko hrvatske književne studije*, Zagreb: Liber, 1972.
- Flaker, Aleksandar, *Književne poredbe*, Zagreb, 1968, str. 52.
- Flaker, Aleksandar. "Ukrajinska književnost u Hrvatskoj. Bilješke uz građu iz XIX stoljeća", u: *Hrvatska/Ukrajina. Kulturne veze od Jadrana do Dnjeptra. Dvojezično hrvatsko-ukrajinsko izdanje. Priredio Eugen Paščenko*, Zagreb: Most, 1996, str. 85–100.
- Hrvatska ševčenkiana. Priredio Jevgenij Paščenko. Zagreb, 2011.
- Jagić, Vatroslav. *Maloruskij jazyk*. Rukopis. R 4535. Nacionalna sveučilišna knjižnica, Zagreb, 65 str.
- Kovačević, Vladimir, "Književni preporod Malorusa. Književno-povijesna crta", *Zvonimir*, 1886, str. 185.
- Matoš, Antun Gustav. *Kritike*, Zagreb, 1940.
- Medic, Danilo. "Der Panslavismus" XII, *Agramer Zeitung*, 71, vom. 27.III.1873.
- Paščenko, Jevgenij, "Gogoljevo ukrajinsko zaleđe", *Forum*, 2009, br. 10-12, str. 1498–1521.
- Paščenko, Jevgenij, "Kulturna baština Ukrajine", *Hrvatska revija*, IV, 2006, br. 2, str. 19–33.
- Paščenko Jevgenij, *Slavist i imperiji. Vatroslav Jagić između Galicije, Malorusije i Ukrajine*, Zagreb, 2010.
- Paščenko, Jevgenij, "Ukrajinski element u gramatičkim radovima Jurja Križanica", *Fluminensia*, 19, 2007, br. 2, str. 25–48.
- Paščenko, Jevgenij, *Ukrajinsko-hrvatske književne poredbe*, Split: Književni krug, 2010.
- Rački, Franjo, "Putne uspomene o Rusiji", *Vijenac*, 1886, 18. str. 283–284.
- Šenoa, August, "Stolica slavenskih jezika i književnosti na Hrvatskom sveučilištu", *Vijenac*, Zagreb, 1878, str. 648.
- Ševčenko, Taras, "Kožačka sreća. Prijevod Augusta Harambašića", *Vijenac*, Zagreb, 1871, br. 2, str. 24–25.
- Ševčenko, Taras, "Pjesničke pripovijesti. Prijevod i uvod Augusta Harambašića", Zagreb: Matica hrvatska, 1887.
- Ševčenko, Taras. "Rasuta mogila", *Naše gore list*, Zagreb, (3), 1863, br. 32, str. 249.
- Užarević, Josip. "Nikolaj Gogol' u hrvatskoj rusistici", *Forum*, 2009, br. 10-12. *Українська мова. Енциклопедія*, Київ, 2000.

Summary

THE BASIC STAGES OF CREATION IN THE 19th CENTURY CROATIAN UKRAJINISTIK

The aim is to extract the basic tendencies in the formation stage as ukrainistik Croatian Slavic branch. The methodological problem is accompanied Slavism in Croatian literature in his ambivalent expressions – from the preoccupation with the mythical vision of the Slavs to the affirmation of Slavic issues that led to the ukrainistic. They pointed to the problem of terminology in celebrating a country that has resided in the colonized status. Regardless of the difficulties of the external and internal content Croatian ukrainistika gradually formed properly phased development of literature and its history in both areas.

Keywords: *Slavism, Ukraine, Ukrainian, ukrainistika, Taras Shevchenko, Gogol, Marko Vovčok, August Harambašić*